Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 32-45

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.32652>

Doç.Dr.Sinan ÇAYA

İstinye Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, scaya@istinye.edu.tr

DEMOGRAFİK DURUM, GELİŞMİŞLİK & İLGİLİ ÇAĞRIŞIMLAR

Özet

Demografi; ülkelerin nüfus büyüklüklerini ele alan ve anılan nüfusun bazı özelliklerine dair diğer önemli adedî bilgileri (sayımlama / istatistik verileri) konu edinen bilimdir. Doğurganlık, tüm yenilenme oranı, net yenilenme oranı, göç, doğum, ölüm, yüzde veya binde cinsinden muhtelif oranlar vs. gibi teknik terimler ihtiva eder. Nüfus artışı; *T.Malthus*'un on dokuzuncu asır başlarındaki matematiksel ifadelerinden bu yana; insanlığın bir gâilesi ve zihnî meşguliyeti olagelmıştır. “Kalabalık” olmak kimi hallerde beraberinde belli üstünlükler getirdiği gibi; bazen mevcut her çeşit kıt kaynakların paylaşımı istikametinde sorunlara da sebep olabilir. Günümüzde büyük nüfusa sahip memleketler genellikle fakir olanlardır. İnsan sayılarında durgunluk ve hattâ azalma / büzüşme kaydedenler ise zengin olanlardır. Esasen yaşlı insanlardan oluşan memleketler ise başka tür meselelerden muzdariptirler. Biyolojik olarak kadınlar genellikle erkeklerden fazla yaşarlar. Köylerdeki ailelerde çocuk sayısı şehirlere nazaran daha fazladır. Ömür süresini etkileme açısından, tutulan / sürdürülen meslek dahi oldukça ehemmiyet arz eden âmillerden birisidir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus; demografi; yaş; genç; sayı / adet; doğum.

DEMOGRAPHIC SITUATION, DEVELOPMENT LEVEL & ASSOCIATIONS OF RELATED IDEAS

Abstract

Demography is the science which deals with the size of the populations in a given country as well as other related statistical information. It involves technical terms like total fertility rate, gross reproduction rate, net reproduction rate, migration, birth, death, various rates in terms of percent or per thousand etc.

Increase in populations is a concern and preoccupation of humanity ever since its mathematical formulations by *T. Malthus* in the early nineteenth century. Being “crowded” may in some cases bring about certain advantages; but it may sometimes cause problems about sharing the available scant resources of all sorts. In our day, it is usually the poor countries who are overpopulated and it is the rich ones where the populations are stagnant or even diminishing / shrinking. Countries consisting of essentially elderly populations also suffer from different troubles of their own. Women generally outlive men, biologically. Rural families raise more children than urban families. Even one’s profession constitutes one of the considerably important factors influencing his life span.

Key Words: Population; demography; age; young; number / figure; birth.

GİRİŞ

Demografi, ülke nüfuslarını ⁽¹⁾ inceleyen bilimdir. Nüfusun büyüklüğü, sosyal ve iktisadî mânâda değişimi, (ölüm ve doğum oranları ve göçler üzerinden) azalışı veya çoğalışı, coğrafi dağılışı, takvim yaşı durumu, etnik ve dinsel ⁽²⁾ / mezhepsel oranı, genel tahsil seviyesi gibi mevzular hep anılan disipline ele alınırlar.

Bir ülke sınırları içinde yaşayan vatandaşların sayısı, hele önceki zamanlarda hep, millî güç ⁽³⁾ unsurlarının başında sayılmıştır; hâlâ da öyle addedilebilir. Tarih boyunca; harp havasının esmeye başladığı sıralarda daima büyük insan sayısı hasım bir devlet için caydırıcı gözükmiştir. Bir yandan da kendi insanının çokluğu bir devleti yüreklendirici tesirini ortaya kor.

En Temel Bilgiler

Formel demografi, ilgili incelemelerin aritmetik boyutuna ağırlık verirken, *sosyal demografi* ise nitel ⁽⁴⁾ amma açıklayıcı bir özellik taşır. Nüfus yapısında değişimler; “temel demografik süreçler” diye bilinen üç etkene dayanır:

—Doğum oranı

—Ölüm oranı

—Göçler (Özkalp et al. 1986: 55).

(Çin ve Roma sayımlarından çıkarsamalara göre) antik çağda dünyada 20-30 milyonluk, 17. asırda yarım milyarlık, 1990’da beş milyarlık bir toplam nüfusunun tahmin edildiği ifade edilmektedir. Günümüzde gezegenimizin nüfusu *yedi onda iki* milyara tırmanmıştır. Kullanıma elverişli başlıca demografik formüller aşağıdaki gibidir. {İfadeler binde (‰) mertebesinde verilir}:

Doğurganlık = (yıllık doğum adedi) ÷ (15-45 yaş arası kadın adedi)

Tüm yenilenme oranı = (kız doğumları adedi) ÷ (15-45 yaş arası kadın adedi)

Net yenilenme oranı = (kız doğumlarının adedi - doğurganlık çağından önce ölecek olanların tahmini sayısı) ÷ (15-45 yaş arası kadın adedi)

Türkiye’de nüfus artışı, 1927—1940 yılları arasında %18; 1950—1960 yılları arasında %30⁽⁵⁾ olarak tespit edilmiştir; 1960’ların ortalarında düşüş eğilimi göstererek %25’e gerilemiştir. Türkiye’nin toplam nüfusu son verilere göre 82 milyon küsur olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Batı ve doğu bölgeleri açısından benzer eğilimlerden de pek bahsedilemez.

İlkin 1798 senesinde İngiliz rahip *Thomas Robert Malthus* (1766-1834); dünyada kaynakların sınırlı ancak nüfus artışının oldukça hızlı oluşuna dikkat çekip, ileride sefalet ve açlık ihtimallerine değinmiştir.

Şekil. Thomas R. Malthus & Malthusyan Grafik: Gıda ve nüfus artış mukayesesi

Günümüzde dahi *Neo-Malthusçu* anlayışlar mevcuttur. Görüşün taraftarları, başta çevre sorunları, bir çok meseleden nüfus büyüklüğünü mes’ul tutarlar. Ülkelerin nüfuslarının sıkı denetim içinde tutulmasını öngörürler; icabında bu doğrultuda idareciler tarafından zor kullanılmasını⁽⁶⁾ tasvip ederler.

Halbuki *Allan Schnaiberg* ve onun ardılı nice sol tandanslı düşünür; anılan sorunlara toptancı gözle bakarlar. Habire üretim ve onun kaçınılmaz sonucu hoyratça bir tüketim üzerinden; bir ayak değirmeni (*treadmill*) modeli uyarınca; kapitalist batı dünyasının bütün sorunlarını, sarmal bir surette birbirlerine bağlı ve dolaşmış kabûl ederler. Bu meyanda nüfus artışına sadece tâlî bir rol biçerler.

Şekil. Sosyolog Allan Schnaiberg (1939-2009)

Nûfus ile “At Başı” Bazı Hususlar

Toplumsal *tabakalaşma*; hudutları oldukça belirgin bir farklılaşma tipi olup, bir derecelendirme sırasını ifade eder. Toprağın katmanlarıyla ilgilenen Yer Bilimlerinden ödünç bir terimdir. Ekonomik, siyasal güçle ilgili, statüye (orun) göre ve zaman içerisinde gelişmiş, oluşmuş bir durumu temsil eder. Bu konuya *işlevselci* veya *çatışmacı* izahatlar ise ^(?) iki uç yaklaşım arz ederler.

Toplumsal farklılaşmanın daha ılımlı bir tasnifi *beşerî sınıflar* olup bunlar bâzen de anılan tabakaların içinde yer almışlardır. Bu anlayışta *sosyal mesafeler* tabakalar arasındakine göre çok daha azdır. Sınıfları değiştirmek de mümkündür birey için. Sınıflar; kabaca üst (zengin), orta (nitelikli işçi, serbest meslek) alt (işçi, köylü) diye ayrılabilirler. Sınıflar aslında *de facto* (fiilî), hukuksal / dinsel ifadesi yapılmamış ve yaptırıma tâbi tutulmamış büyük kümelerdir. İlgili kişinin bilincinde olmasıyla ve (hayat tarzı, eğitim, gelir bakımından) benzerleriyle dayanışma içine girmesiyle sınıf; varlığını perçinler; mensubuna hissettirir.

Bu ortak şuur bazen yöneticilere aksak kanunların düzeltilmesi için ilham verir ve ille de sınıflar arası bir düşmanlık gerekmez (Marx'ın yanılgısı). Ortaçağ'ın Avrupa esnaf loncaları farklı saygınlıkta idiler ve kendi aralarında yarı-tabakalaşma, daha doğrusu sınıflaşma teşkil ediyorlardı (Kurtkan'a aftla İşçi 2007).

De facto, / *fiilî* duruma rağmen sınıf, ilgili kişinin bilincinde olması ve dayanışma istemiyle, tabakayı tanımlayan katmanlardan daha farklı düşünülür. Osmanlı'da sarayın altında seyfiyye, sonra ilmiyye, sonra zanaatkâlar, sonra reaya geldiği genel bir kabûldür. (Tezcan 1993).

Şekil. Osmanlı'da Başlıca Nûfus Katmanları ⁽⁸⁾ Şeması

Cemiyet (toplum) içinde ferdin (bireyin) eşit itibarlı konumlara kayması *yatay*, farklı (yukarı veya aşağı doğru) itibarda konumlara kayması ise *dikey* hareketlilik olarak ifade edilir. Totaliter toplumların aksine; açık, demokratik toplumlarda; anılan her iki hareket de mümkün, hattâ muhtemeldir.

Şekil. Açık Toplumda Dikey & Yatay Hareketlilik

Çocuk Adedi Bağlamında Köy-Şehir İkiliği

Son senelerde köy-şehir bakımından keskin bir farklılaşma Türkiye'de kaybolmağa yüz tutmuştur. Daha ziyade tedricî geçişler veren bir tayf (yelpaze) modeli ağırlık kazanmıştır. Ancak didaktik (öğretici) olmak adına, bu geçişkenliği atlayıp keskin farklar üzerinden gitmek daha açıklayıcı olabilir.

“Köyde ailelerin çocuk sayısı genelde şehre göre daha kalabalıktır. Sebepler çoktur ⁽⁹⁾. Fazla çocuğu olmak bir itibar vesilesidir; hele oğlan babası olmak daha da önemlidir. Çocuklar ziraî üretimde yardımcı bir güçtür. Çocuklar çok genç yaşta evlendirilir (everilir) de. Geleneklerin, gençleri köyden ayrılmama yolunda bir faydası vardır. Üstelik şehirlerin yalancı

câzibesi gençleri beyhude maceralara, sonunda hayal kırıklıklarına götürebilir” (Sunar 1961: 6). [Trakya yöresi istisna olup buralarda askerliğini yapmamış gence kız vermeme geleneği hüküm fermâdır].

Bütün Anadolu’da ve hususiyetle köylerde maalesef akraba evliliği oldukça yaygındır. Bu itibarla çekinik (*recessive*) karakterde birçok *olumsuz* gen, o halleriyle ebeveynlerde gizil kalmış iken (yani ebeveynler sadece *taşıyıcı* iken) evlâtlarda (baskın olumlu mukabil genler ile “maskelenmez” ve ona göre de) çocukta ortaya çıkarlar.

[Bu noktada da Trakya yöresi bir istisna gibidir. *Çavuşoğlu*’nun (1993: 151) kaydettiği gibi, *genelde Doğu ve Batı Trakya’da bütün ahalide ve özelde Pomak Türkleri’nde akraba evliliğinden kaçınmak çok hassas bir mevzudur*].

Köyde çocuk sayısının fazlalığı hususunda pek öyle dile gelmeyen ancak ilginç bir gerçeklik de parmak basmaya değer: Hâmile kadın köyde tarla ve ev işlerinden muaf tutulur. Kocasından “pişpişlenir”; rahat ettirilir. Sırf bu yüzden köylü kadın mümkün oldukça bu imtiyazları yaşamak ister. Doğum zaten ailede ve yakın çevrede bir şenliktir; başlı başına mes’ut bir olay ⁽¹⁰⁾ taşır.

1980’lerden bu yana Türkiye’de kırsal nüfus azalıp şehirli vatandaş oranı arttıkça; ortalama hane halkı sayısında da koştut bir küçülme gözlenmektedir. İlk doğum yaşında da büyüme söz konusudur. Ergenlik döneminde anne olanların oranı da keza küçülmektedir:

Şekil. Yıllara Sâri Hanehalkı Büyüklüğü (İ.Koç: TNSA-2008)

Şekil. Yıllara Sâri İlk doğum Yaşı (İ.Koç: TNSA-2008)

Nüfusun Yaş Ortalaması Meselesi

Bireylerin yaşlılık durumu dahi bazen izafî bir görünüş arz eder. Sıhhatli, sporcu, bakımlı insan; akranlarından daha genç görünebilir; daha geç bir edâyla davranabilir: hattâ Türkçe’deki “gönlü genç” tâbiriyle münâsip bir şekilde; görünüşü genç olmasa bile duyusunda

düşünüşünde ve duruşunda bir gençlik hususiyeti saklamış, korumuş ⁽¹¹⁾ olabilir. Bu bağlamda takvim yaşının öznel bir *hüviyeti* söz konusu gibidir.

Ancak işin bir de nesnel boyutu vardır elbette. Az gelişmiş ülkelerin ortalama yaşı düşük; çok gelişmiş ülkelerin ortalama yaşı yüksektir. İleri tarihlere yönelik kestirimlerde, o çok gelişmiş ülkelerin ortalama olarak daha da yaşlanacakları anlaşılmaktadır.

Şekil. Birleşik Amerika’da geleceğe mâtuf bir ortalama yaş tahmin eğrisi (Yaygınağ)

Şekil. Birleşik Amerika’ya dair bir yaş tahmin bar grafiği (Yaşlı %’si artacak) (Yaygınağ)

Belki kırk yaşlarında bir adam bir Afrika ülkesinde “moruk” muamelesi görebilir; ancak bir Kuzey Avrupa ülkesinde —cinsiyetine göre— bir delikanlı ya da genç kız gibi karşılanabilir! Bu durum da takvim yaşının memleketlerde genel algılanışı açısından *nesnellik* kapsamına girer.

Zira gelişmiş bir memlekette bir yandan yeterli ve kaliteli gıda, bir yandan diğer müspet hayat şartları (rutubetten, iklimin sertliğinden korunma) ve tedâvi imkânları gibi âmilleri; ömrü bir hayli uzatmıştır. Bir yandan da; yeni doğan ölümleri (*infant mortality*) asgarîye indirilmiştir;

yani hayatın en incinebilir dönemini geçirmekte olan —ve az gelişmiş ülkelerde ishâl ve benzeri hastalıklar tarafından “tırpanlanan”— küçük bebekler; buralarda yaşayakalma (*survival*) şansını kazanır olmuşlardır. Ayrıca kimi evli yetişkinler, çocuk edinmekten kaçınan anlayışlar benimsemişlerdir.

Şekil. Japanyo’dan bir grafik (doğum oranında düşüş) (Yaygın)

Nûfus konusunda bir ayırım da kadınların, hemen bütün memleketlerde erkeklere nazaran daha uzun ömürlü ⁽¹²⁾ oldukları gerçeğidir. Bu itibarla grafiklerde kadınların hanesi daha şişkin gözükür.

Şekil. Birleşik Amerika’da bay-bayan yaş kıyası (Bayan tarafı daha şişkince) (Yaygın)

Meslek de Bir Göstergedir

Çaya (2015) tarafından 2007—2013 arasında basılmış; on adet emekli subay dergisindeki vefat ilânlarından (*obituaries*) toplanan bir örneklem üzerinde yapılmış nicel

çalışma; yaş ortalamasını 81.1 olarak saptamıştır. [Halbuki] memlekette aynı zaman diliminde erkek ortalama yaşı 71 olarak verilmiştir (Hürriyet 16.12. 2013).

[Çaya *, Vol.3(Ess.4):April,2015] ISSN- 2330-0530(O) ISSN- 2394-3629(F)

INTERNATIONAL JOURNAL of RESEARCH –GRANTHAALAYAH
A knowledge Repository

	(Name)	Death	(Crushing majority are colonels, some have lower ranks like LT-Col or Major)
NAVY	A.Ö.	72	
Air Force Pilot	O.İ.	70	
	A.T.D.	85	Colonel from Bakırköy, Branch unidentified.
Infantry	Ç.S.	64	
Artillery	F.K.	91	
Artillery	A.G.	77	
Military Judge	N.K.	83	Record: 1953-1 (4 years of higher schooling)
Air Force-Ground Officer	S.N.K.	85	
Infantry	M.B.	85	
Air Force-Pilot	E.K.	74	
GENERAL (**)	M.C.B.	85	Two-Star-General
Infantry	S.Ç.	96	
Military Judge	K.C.	84	Record: 1950-3 (4 years of higher schooling)
Infantry	N.A.	97	
Veterinary Surgeon	B.B.	74	Record: 1961-7 (5 years of higher schooling)
Infantry	A.E.	94	
Infantry	N.Y.	77	
GENERAL (*)	M.E.	81	One-Star-General
NAVY	S.P.	91	
Quartermaster	M.N.U.	89	
Artillery	M.O.	68	
Artillery	T.Ö.	91	
(Air Force) Military Teacher	Öner Can	72	Record: 1962-5 (4 years of higher schooling) THE RESEARCHER KNEW HIM FROM HIS OWN SERVICE DAYS (MAY GOD-ALMIGHTY BLESS THE COLONEL'S SOUL)
Personnel Officer	H.R.R.	76	
Tank	N.K.	78	

Şekil. Anılan makalede, *Birlik Dergisi*'nin 198. sayısından verilerin işlenmesi

Şekil. Aynı nüshada vefatların dökümüne dair bir sahife parçası

Subaylar daha askerî mekteplere girişte sağlık muayenesinden geçerler. Dahası; hayat tarzları disiplinli ve sportmencedir. Maaşları dolguncadır. Yaklaşık otuz bir müracaatçı ergenin içinden ancak bin kadarının askerî orta dereceli okulların giriş imtihanını kazanması, zaten ileri zekâ bölümüne bir karine gibidir.

Lewis M. Terman'ın 1920'lerde California'da yüzlerce ileri zekâlı çocuğun zaman içinde takibine dayalı meşhur deneyi; bunların sıradan bireylere göre daha başarılı, uyumlu / geçimli ve sağlıklı olduğunu ortaya koyarken; vefat oranlarını dahi genel topluma nispetle %33

daha az bulmuş idi (Sprinthal & Sprinthal, 1990: 445). {Terman'ın ömrü vefa etmeyince anılan uzunlamasına (*longitudinal*) deneyi talebeleri sürdürmüştür}.

Şekil. Karacaahmet'te bir *zâbit* (subay) kabri. “Tuğbay” rütbesi albaylık ile tuğgenerallik arasında cumhuriyetin erken dönemlerinde tatbikat bulmuş; sonradan kaldırılmıştır. (Fotoğraf: Yazar)

SONUÇ

Bir memleketin nûfusu, (adedi çoğalan çocuklara sürekli yeni okullar, derslikler temin etme gibi) belli sorunlar getirmekle beraber, esasen millî gücün önemli bir çarpanı olmuştur; olmaktadır. Yaşlanan ileri milletler, maddeten fakir amma “tâze kandan” yana zengin kimi milletlere özenerek bakmaktadırlar; hattâ onların çoğalmasını, bir anlamda kendileri açısından tehlike⁽¹³⁾ addetmektedirler (hudut boylarına bir yolunu bulup da çullanan göçmenlerden duyulan müthiş rahatsızlık). Bu sebepten dolayı; anılan fakir ve genç insanlardan oluşan milletlerde —hüsn-ü tâbir ile ifade edilirse— *gûya nûfus planlaması* teşvik etmekte; kontraseptif (gebeliği önleyici) ecza, araç ve yöntemleri; büyük gayretkeşlik içinde dayatmaktadırlar.

Türkiye, üçüncü dünya tasnifinin çok ötesindeki gelişmişlik seviyesiyle bambaşka bir konumda yer alır. Nispeten nitelikli ve aynı zamanda oldukça genç nûfus potansiyeli ile Türkiye, dostluğundan asla ve kat'a vaz geçilemeyecek çok önemli bir memleket görüntüsündedir.

NOTLAR

1) *Nûfus* “population” (toplam insan adedi), *nûfuz* ise “influence” (etki, tesir gücü) demektir; bu iki kavram bâzen karıştırılmaktadır.

2) Lozan Antlaşması mucibince gerçekleşen nûfus mübadelesi, esasen dinsel mensubiyet üzerine oturtulmuştur. O sırada iki yüz bin mertebesinde Hristiyan Türk Anadolu'dan Yunanistan'a nakledilmiştir.

Ortaylı'nın (05 Nisan 2019 tarihli bir ekran sohbeti) belirttiği gibi, istek, *Venizelos*'tan ısrarla gelmiş, batılı devletlerce destek bulmuştur. Yeni kurulmuş cumhuriyetin buna direnecek durumu o vakitte yoktur.

3) Zevke sefaya düşkün toplumların cengâver askerler yetiştiremeyecekleri düşünülür. Burada; hayatın lezzetini almış, hayata gönülden bağlanmış insanın kolay kolay ölüm kavramına ‘hoş geldin’ diyemeyeceği felsefesi yatar.

Yıllar önce *Texas*’da bir hava üssünün dinlenme salonunda bir gün, tanıdıklarla televizyon seyrediyorduk. Salonda değişik milletlerden kursiyerler vardı. O esnâda ekranda bir diskotek sahnesi “zumlandı”. Kendisini dağıtmış çılgın Amerikan gençleri doludizgin hızlı danslara kapılmışlardı. *Tunuslu* bir yüzbaşı yanındakilere dönüp “şimdi böyle bir millet savaş yapabilir mi?” (“now, can such a nation ever make war?” diye sordu. Orada bulunan hemen herkes gülümsedi...

Tunuslu yüzbaşı aslında askerî bilgi ve becerisini arttırmak (bir yandan da lisanını geliştirmek) için o ülkede kursa yollanmıştı ülkesinden. Dediği elbette çok doğrudur!

İşin püf noktası belki şurada yatıyordu: Gelişmiş bir toplum olan Amerika’da müthiş bir uzmanlaşma ve kurumlaşma söz konusudur. Bu nedenle o memleketin askerliği de uzmanının, yani profesyonelinin elindedir. Sıradan yurttaş belki orada askerliğin ölçüsü değildir.

Annapolis’deki Deniz Harp Okulu’nun sözcüsü Carol Feldman şöyle diyor: Burada öğrenci oldun mu, 24 saat resmî giyinirsin. Odanı tertipli tutup elbiselerini doğru katlarsın. Gece çalışırsın. Bütün derslere katılırsın. Saçını tıraş ettirirsin. Üniformanı hep denetlerler. Birinci yıl karşı cinsten arkadaş bulmana müsaade edilmez. Bütün bunlar, sıradan Amerikan ergenlerinin dayanamayacağı durumlardır! (Lawlor 1992: 262).

Kimi büyük harplerin belki yıllar boyu uzayıp gittiği ihtimali düşünüldüğünde ise tablo çok değişebilir. Bir ordunun en nihayet kendi sivil halkından beslendiği dikkate alınırsa; bütün bir milletin askerliğe bakışı, uzmanlaşmış bir küçük profesyonel ordu şikkına nazaran, o takdirde ayrı ve büyük bir önem kazanacaktır.

4) Kimi sosyal bilimcilerin rakamlandırma, kuruşlandırma, sayımlama (istatistiğe vurma) gibi kemiyet (nicelik) merakına rağmen; kimileri derinlemesine ve yorumlu (hermenötik) yaklaşımı üstün ve faydalı görürler; çok daha anlamlı bulurlar. Meselâ Amerikalı sosyoloji kuramcısı *C. Wright Mills* (1916-1962) nicel araştırma tekniklerini putlaştırma (fetiş hâline getirme) temayüllerine şiddetle karşı çıkar. Rus asıllı dev Fransız sosyolog *Georges Gurvitch* (1894-1965) ise kendisine has —“test manisi” gibi— bazı deyimleriyle bu saplantıları âdetâ istihza ile ele alır!

İlginçtir: 1950’lerde Kayseri’de Türk köylerini inceleyen *Paul Stirling*’in ve 1980’lerde bunu Ankara yöresinde gerçekleştiren *Carol Delaney*’in eserlerinde rakamlar çok azdır amma bu iki önemli Antropoloji bulgününün işin özünü, bir noktada ruhunu yakaladıkları aşîkârdır!

Şekil. Türkiye Kırsalını Çalışmış İki Nitel İnsanbilimci: Stirling & Delaney (Yaygın)

5) İkinci Cihan Harbi'nin sona ermesi bütün dünyada sonunda hayatın ölüme galip geldiği idrâkini beslemiş, umutları yeşertmiş, doğumları da ona göre arttırmıştır. Türkiye harbe girmese de kıtlıkları yaşamış, çok sayıda insanını iş yerlerinden çekip ihtiyat askeri sıfatıyla tekrar kışlaya göndermiştir. Onun için harbin bitişi Türkiye için de bir coşku kaynağı olmuştur.

6) Meselâ Mao dönemi Kızıl Çin yönetimi bunu, (Malthus'un adını bile anmadan) ısrarlı ve titiz bir politika olarak tatbik ediyordu. 1970'li Yılların gazetelerinde geçen haberlerde; ülkenin kalabalık sayılardan muzdarip olduğu yazılıyordu. Başvurulan karşı tedbirlere göndermeler yapılıyordu. Evlenme yaşı her iki cins için en az 27 olarak tespit edilmişti. Aile başına sadece tek çocuk izni vardı. Bu mevzuata riayet etmeyen aileler, birtakım müeyyideler görüyorlardı. İdare totaliter idi. Bayanlar dahil, zaten herkes tek tip parkalar içinde dolaşıyorlardı; giyim-kuşam serbestisi bile yoktu.

Şekil. 1960'larda Parkalı Kızıl-Çinli Bayanlar (yaygınağ)

7) İşlevselci (*functionalist*) kuram; sermayedar ve Anglo-Sakson eğilimleri; bu meyanda barış, iş birliği ve uyumu vaz'eder. Çatışmacı kuram (*conflict theory*) ise Bolşevik menşeli (günümüzde Neo-Marxistler'ce temsil edilen), kışkırtıcı ve üstencilik / buyurganlık / baskınlık konusuna odaklı bir görüştür. Dolayısıyla "ezilmeye ve sömürülmeye karşı" direnip kurtulmayı öngörme iddiası taşır. Bu iki ana duruş ve anlayış; zaten yıllar yılı karşılıklı olarak birbirleriyle atışıp durmaktadırlar.

8) Bir Alman tarihçinin Osmanlı'da iktisadî profillere dair kaydettiği bilgiler, ezber bozucu gözüktüyor: *Güya Müslüman tebaa sadece devlet hizmetinde ve tarımda çalışırdı. Ticarete ise, en fazla da İstanbul'un doyurulması konusunda —bu sahada devletin eli çok denetçiydi— Müslüman katılımı belli bir dereceden öteye geçmezdi. Halbuki yeni araştırmalar ortaya kor ki bu noktada sırf 19. asrın ortalarında hâkim olan manzara; fazla tetkiklere girilmeksizin önceki asırlara da yakıştırılmıştır. 15. Asır sonlarında Karadeniz'deki ticarete ilişkin bir gümrük defteri (Zollbuch) Müslüman tâcirlerin bilâkis ekseriyette bulunduklarını göstermiştir. Aynı dönemde Bursa vilâyetinde de Müslüman ticaret erbâbının yoğun faaliyetleri vardı. 16. Asırda Kahire şehrinin geniş ticaret ağlarını kapsayan zengin bir İslâm ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır (Faroqhi 2000:51-52).*

9) Çok “indirgemeci” bir sebep açıklaması, köyde cinselliğin daha yoğun yaşandığı doğrultusundadır ki, İngilizce’de “no copulation no population” sloganı bunun özetidir. Hatırlıyorum. Kolejde bir sosyoloji ders saatinde çok değerli hocamız merhume *Dr. Medihe Esenel*, bu meyanda bir genel soruyu (*overhead question*) bütün sınıfa yöneltti. Cevap, sınıfın en ufak tefek ve sevimli çocuğu *Cancık*’ın ağzından —asıl adı *Can*, şirin ve ufak vurgusu veren lâkabı bu— geldi: *Köyde bir yandan harman sonrası vaktin bollaştığı bir yandan da boş zaman eylemleri için başka haz ve imkânların yokluğu!*

Mediha Hanım gülümseyerek dinledi. Arkadaşın medenî cesaretini ve keskin zekâsını teslim etti; ancak toplumbilim düzleminde meselenin çok daha başka boyutları olduğundan dem vurdu. Eğer işine gelirse köylünün dahi çok etkin bir surette pekâlâ doğum kontrol usûlleri bulup uygulayabileceğine dikkat çekti.

Nitekim köyde çocuk “yalın ayak başı kabak” büyür gider. “Saldım çayıra, Mevlâ’m kayıra” ilkesi bu pratikleri iyi ifade eder. Şehirde ise çocuk; giyim, yeme içme, oyuncak, kreş vs. gibi masraflar yüzünden aileye yüküdür; kesenin ağzını açtırır.

10) Fransız bayan araştırmacı *Michèle Nicolas*, aylarca kaldığı *Bergama* kasabasında doğum ve lohusalık ile alâkalı halk inanış ve pratiklerini gözlemleyip toplamış; 1972’de bu akademik çalışmasını kitaplaştırmıştır.

11) Yakın tarihli bir ekran sohbetinde *Üstün Dökmen Hoca* açıklamıştı: *Dünya Sağlık Teşkilâtı* “genç—orta yaşlı—ihtiyar” tasniflerini tâzeleyerek rakamları yükseltmiş! Dinlerken moral bulduk desek hiç de yalan olmaz! Birkaç yıl önce Şair *Cezmi Ersöz* bir ekran sohbetinde belirtmişti. Tanıdığı yaşlı bir emekli gemi kaptanı ona bir gün bir hâtırasını anlatmış. Bir dans partisinde güzel ve zarif bir hanıma *kavalyelik* ettiğini ballandırarak hikâye etmiş. “Hanımı dans pistinde uçurdum, evet uçurdum!” diye tarif etmiş o anları. Sonra gözleri buğulanarak ilâve etmiş:

— “Amma çok gençtim o günlerde: Elli iki yaşındaydım!”

Şekil. Kaptanın dans anısını nakleden Şair *C. Ersöz* ve bağlama tevafuk eden görseller (Yaygınağ)

12) Kolejin Hazırlık sınıfında Dr. Sheldon Wise ve ekibinin hazırladıkları *Spoken English for Turks* başlıklı gramer kitabı serisinden bir örnek cümle yılların ötesinden hâfızama nakşolmuştur: “Birçok kadın kocasından uzun yaşar” (“Many women outlive their husbands”).

13) Önceki senelerde bir Türk gazetesinde çıkan bir iç sayfa haberine göre; Avrupa ülkelerinden bir Afrika ülkesine tabii âfet sonucu gönderilen yardım malzemesi içinde doğum kontrol hapları da (!) bulunmuş idi.

KAYNAKLAR

Birlik Dergisi, Selânik Cd., Kızılay-Ankara: TESUD sürekli yayını [172, 173 + 190 + 193—198 arası + 200. sayıları].

Çavuşoğlu, Hâlim (1993). *Balkanlar’da Pomak Türkleri: Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, Ankara: Detay Basım.

Çaya, Sinan (2015). “The Life Span of The Military Officer in Turkey.” *International Journal of Research – Granthaalayah*, Vol. 3, No. 4, ss. 7-48.

Faroqhi, Suraiya (2000). *Geschihte des Osmanischen Reiches*, München: C.H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung.

İşçi, Metin (2007). *Davranış Bilimleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Koç, İsmet (22 Ekim 2009). *Türkiye’de Nüfus ve Sağlık Araştırması-2008*, Rixos Otel-Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün bilimsel etkinliği.

Lawlor, Julia (1992). "The Military's New Breed", Taylor, Robert L. & Rosenbach, William E. (Eds.): *Military Leadership in Pursuit of Excellence*, San Francisco: Westview Press.

Özkalp, Enver; Anar, Suat; Tamer, Kezban (1986). *Davranış Bilimleri-Fasikül 2*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayını.

Sunar, Şaban (1961). *Köyde Okul*, İstanbul: Alp Matbaası.

Sprinthall Norman A. & Sprinthall Richard C. (1990). *Educational Psychology: A Developmental Approach*, fifth edition, New York & St. Louis: McGraw-Hill Publishing Company.

Tezcan, Mahmut (1993). *Sosyolojiye Giriş: Temel Kavramlar*, Ankara: 72 TDFO, Dirim Sk., No 25, Cebeci.